

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO AKTŲ VYKDYMAS IR JŲ POVEIKIS TEISINEI SISTEMAI

Doc. dr. Stasys STAČIOKAS
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas

I. Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų poveikis Lietuvos teisinei sistemai yra ypatingas, nes tam prielaidos yra: 1) Konstitucinio Teismo vieta valstybės institucijų sistemoje; 2) jo vykdomų funkcijų specifika; 3) pagaliau ir Konstitucinio Teismo aktų galia. Tam tikri šių prielaidų aspektai yra eksplicitiškai išreikšti Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekste. Antai Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami.

Tačiau Konstitucija nėra vien tekstas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. [1] ir 2004 m. gruodžio 13 d. [2] nutarimuose yra konstatavęs: „Taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos. <...> Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. Tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar jos ginama vertybė. Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Tad priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.“ Todėl šiame kontekste itin svarbu pabrėžti, kad

Konstituciją sudaro ne tik Konstitucijos tekstas, bet ir Konstitucinio Teismo pateikiami oficialūs jos išaiškinimai – šiuo požiūriu Konstitucinio Teismo aktų poveikis yra toks, kad per šiuos aktus Konstitucija, kaip aukščiausia teisinė galią turintis teisės aktas, tampa „gyva“, ji tiesiogiai reguliuoja Lietuvos visuomenės ir valstybės santykius, patenkančius į konstitucinio teisinio reguliavimo sritį. Tai lemia Konstitucinio Teismo konstitucinę misiją vykdyti konstitucinį teisingumą.

II. Konstitucinis Teismas – teisminė institucija, vykdanči specifines funkcijas

Mokslinėje literatūroje yra pareikšta nemažai nuomonių dėl to, kad konstituciniai teismai nėra įprastiniai teismai, t. y. jų išskirtinę vietą valstybės institucijų sistemoje lemia vykdomų funkcijų specifika [3], todėl kartais net suabejojama, ar juos apskritai galima laikyti teisminėmis institucijomis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją vykdo specifines funkcijas – minėta, kad Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, jog Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Be to, Konstitucijoje (*inter alia* jos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“) yra nustatyti ir kiti Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Taigi Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas – konstitucinės justicijos institucija. Pagal savo kompetenciją sprenddamas dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime [4] yra konstatavęs, kad bet kuris teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, kad, atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, teisėjas negali taikyti ir Konstitucijai prieštaraujančio poįstatyminio teisės akto, jis taip pat negali taikyti tokio poįstatyminio teisės akto, kuris prieštarauja įstatymui. Viso konstitucinio teisinio reguliavimo kontekste išaiškinęs Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar bet kuris Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktas, taip pat bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis) neprieštarauja bet kuriam aukštesnės galios aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, būtent: ar bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, ar bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statutas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, ar bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad jeigu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalis būtų aiškinama pažodžiui, būtų neįmanoma tirti ir to, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams neprieštarauja referendumu priimti įstatymai (jų nuostatos) arba kiti teisės aktai, ar Konstitucijai, kitiems aukštesnės galios aktams neprieštarauja tokie vienkartinio (*ad hoc*) taikymo žemesnės galios teisės aktai (jų dalys), išleisti Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės, kurie tos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu jau buvo įvykdyti. Labai pasunkėtų ir legislatyvinės omisijos nustatymas (o juk Konstitucinis Teismas gali pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai ir legislatyvinę omisiją). Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad kitoks, pažodinis Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimas reikštų, kad Konstitucija esą toleruoja savo pačios nepaisymą, kai leidžiami tam tikri teisės aktai (pavyzdžiui, konstituciniai įstatymai arba Seimo statutas), kad pagal Konstituciją esą galima nepaisyti konstitucinių įstatymų, kai leidžiami įstatymai, ir nepaisyti įstatymų ir konstitucinių įstatymų, kai leidžiami tam tikri (pavyzdžiui, Seimo) poįstatyminiai teisės aktai, taip pat

pagal Konstituciją esą galima nepaisyti Konstitucijos tada, kai įstatymai (jų nuostatos) ar kiti teisės aktai yra priimami referendumu. Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės išleisti vienkartinio (*ad hoc*) taikymo žemesnės galios teisės aktai (jų dalys) apskritai išvengtų jų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikros. Pažodinis (juolab siaurinamasis) Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimas būtų visiškai nepagrįstas, nes paneigtų Konstitucijos viršenybės principą, konstitucinį teisinės valstybės principą, iš Konstitucijos kylančią visų teisės aktų hierarchiją (suponuojančią *inter alia* poįstatyminių teisės aktų atitiktį įstatymams), Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai, Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Jeigu būtų vadovaujamosi tokiu vien pažodiniu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies aiškinimu, būtų sudarytos prielaidos pažeisti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* asmens konstitucines teises. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucija, jeigu ji būtų aiškinama vien taikant lingvistinį metodą, pažodžiui, negalėtų būti Lietuvos aukščiausiaja teise, nes būtų iš esmės sutapatinama su jos tekstine forma – būtų suabsoliutinama Konstitucijos raidė ir ignoruojama Konstitucijos dvasia.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, vykdanči specifiškas funkcijas, taip pat pažymėjo, kad tarp bendrosios kompetencijos teismų sistemos ir konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo – esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: bet kuris bendrosios kompetencijos teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalyse, 110 straipsnio 2 dalyje) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus – saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos. Tačiau organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais Konstitucijoje abi šios teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdančis konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos teismų sistema – yra atskirtos.

III. Konstitucinio Teismo aktų galia

Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Šios Konstitucijos nuostatos tiesiogiai nenurodo nei Konstitucinio Teismo aktų teisinės galios teisės aktų hierarchijoje, nei jų galiojimo laiko ir asmenų atžvilgiu.

Svarbu tai, kad Konstitucinis Teismas, 2006 m. kovo 28 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį, pažymėjo, jog Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „sprendimai“ (tokia pat sąvoka vartojama Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje, 107 straipsnio 1 dalyje, 109 straipsnio 4 dalyje) negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Konstitucinis Teismas, spręsdamas jo kompetencijai priskirtus klausimus, gali priimti tik tokį teisės aktą, kuris yra vadinamas sprendimu (turi sprendimo formą). Sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai ir tų aktų rūšis – ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t. y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra ir tokie jo teisės aktai, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės, ir tokie, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti

Konstitucinio Teismo posėdžiui), arba nutraukus bylą (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje). Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies bendrinė sąvoka „sprendimai“ yra sukonkretinta Konstitucinio Teismo įstatyme. Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnyje (1996 m. liepos 11 d. redakcija) *inter alia* nustatyta: Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės, priimdamas nutarimą (1 dalis); nutarimus Konstitucinis Teismas skelbia Lietuvos Respublikos vardu (1 dalis); Konstitucinio Teismo įstatymo numatytais atvejais (t. y. tais pačiais atvejais, kurie numatyti Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje) baigiamasis Konstitucinio Teismo aktas vadinamas išvada (2 dalis); Konstitucinis Teismas atskirais klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės, priima sprendimus (3 dalis). Taigi ištyręs, ar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja kuris nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės teisės aktas, taip pat kuris nors referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), Konstitucinis Teismas priima nutarimą. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo (61 straipsnio 2 dalis), dėl bylos (teisenos) nutraukimo (69 straipsnio 3 dalis). Nurodyti Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai yra Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai – jais baigiama konstitucinės justicijos byla. Visus šiuos Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas, taip pat sprendimus, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, apima Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje vartojama bendrinė sąvoka „sprendimai“, reiškianti ir tai, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t. y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą.

III.1. Konstitucinio Teismo aktų teisinė galia teisės aktų hierarchijoje

Iš tiesų Konstitucinio Teismo aktų vieta teisės aktų hierarchijoje yra nulemta Konstitucinio Teismo vykdomų specifinių funkcijų ir jo misijos vykdyti konstitucinį teisingumą. Konstitucinis Teismas, spęsdamas, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams, privalo aiškinti (jis to net negali nedaryti!) ir aiškina Konstituciją. Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, formuoti oficialią konstitucinę doktriną turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas, formuodamas Lietuvos konstitucinės teisės doktriną, savo veikla esmingai sąlygoja Lietuvos teisinės sistemos raidą [5]. Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos ir principai. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), todėl oficiali konstitucinė doktrina yra formuojama vadovaujantis tuo, kad visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios ne tik formaliai, bet ir pagal turinį: vienu Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė.

Oficiali konstitucinė doktrina formuojama Konstituciniam Teismui tiriant, ar kuris nors konstitucinis įstatymas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, ar kuris nors įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statutai (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar kuris nors Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, ar kuris nors Respublikos Prezidento aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar kuris nors Vyriausybės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. ir 2006 m. gegužės 9 d. nutarimuose [6] yra konstatavęs, jog konstitucinės jurisprudencijos ir joje formuojamos oficialios konstitucinės doktrinos raidai būdinga tai, kad oficiali konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu yra formuojama ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“, vienus tos doktrinos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos bylose. Oficialios konstitucinės doktrinos (ir kaip visumos, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) formavimas – tai ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, kuris yra nenutrūkstamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas. Aiškinant Konstitucijos normas ir principus, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtintus Konstitucijos tekste, visuomet yra galimybė – jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos – formuluoti tokias oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas (t. y. atskleisti tokius konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus), kurios dar nebuvo suformuluotos ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose. Konstituciniam Teismui pagal pareiškėjų prašymus nagrinėjant vis naujas konstitucinės justicijos bylas, ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose suformuota oficiali konstitucinė doktrina (kiekvienu atskiru atitinkamoje byloje reikšmės turinčiu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) yra papildoma vis naujais fragmentais. Taigi formuluojant vis naujas oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas yra atskleidžiama Konstitucijoje – aukščiausios galios teisės akte įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė. Minėtuose Konstitucinio Teismo nutarimuose taip pat yra konstatuota, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą, kad jurisprudencijos tęstinumą turi užtikrinti ne tik bendrosios kompetencijos teismai, *inter alia* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų aukščiausiųjų instancijų teismai (administracinių teismų sistemoje – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas), bet ir Konstitucinis Teismas.

Taigi visa tai liudija, kad Konstitucinio Teismo aktai yra logiškas ir nuoseklus Konstitucijos tęsinys. Kad Konstitucinio Teismo aktai turi aukštesnę teisinę galią negu ordinarinė teisė, yra pažymėjęs E. Kūris [7]. Jo nuomone, Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalies nuostata, kad „Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią“, yra savotiško įstatyminio reguliavimo paradoksas, atspindintis tai, kad kuriant Lietuvos konstitucinės justicijos modelį Konstitucinio Teismo aktų tikroji galia nebuvo prognozuojama. Pasak jo, ši galia išplaukia iš pačios Konstitucijos ir yra ypatinga – tai pačios *Konstitucijos galia*, nes jos negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą.

III.2. Konstitucinio Teismo aktų galiojimas asmenims

Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime [8] yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo sprendimai (nutarimai) yra privalomi visiems, kad Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltinis. Šiame nutarime pažymėta: atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną visumą, kad Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas nutarimas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata, priimant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios valstybės institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė – yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime išsamiai konstatuota, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis. Šiame nutarime taip pat konstatuota, kad minėtos Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, jog Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam

Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatuota, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį, kurioje, kaip minėta, nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat tokie sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, negali būti peržiūrimi, išskyrus tuos atvejus, kai būtinybė juos peržiūrėti kyla iš pačios Konstitucijos. Šiame nutarime pabrėžiama, kad joks oficialios konstitucinės doktrinos plėtojimas – nei ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), nei toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, – pagal Konstituciją negali būti ir nėra pagrindas peržiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta konstitucinės justicijos byla, ar jų argumentavimą (pagrindimą). Šiame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad vienintelis pagrindas, kuriam esant Konstitucinio Teismo iniciatyva gali būti peržiūrėtas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas, yra tai, kad paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios nutarimo priėmimo metu Konstituciniam Teismui buvo nežinomos.

III.3. Konstitucinio Teismo aktų galiojimas laiko atžvilgiu

Baigiamuoju Konstitucinio Teismo aktu, kai Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės, nustatoma, kad ginčijamas teisės aktas atitinka Konstituciją arba jos neatitinka. Paprastai Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja tik juos oficialiai paskelbus. Antai Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną. Tačiau jų poveikis (net ir įsigaliojimas) gali būti skirtingas, jeigu skirtingai nustatomas nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentas. Teisės literatūroje nurodoma, kad galimi tokie nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentai: 1) teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai momentas, t. y. Konstituciniame Teisme paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą; 2) oficialus Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimas spaudoje – paskelbimo diena; 3) nekonstitucinio akto priėmimo diena; 4) Konstitucinio Teismo nustatytas terminas [9]. Visi šie momentai gali būti priskiriami *ex nunc* arba *ex tunc* Konstitucinio Teismo aktų poveikiui. Lietuvos Respublikoje bendra taisyklė yra ta, kad Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą nekonstitucinis aktas negali būti taikomas tik nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis). Tai yra vadinamoji *ex nunc* poveikio taisyklė. Viena išimtis yra tada, kai į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti taikytino teisės akto konstitucingumą kreipiasi teismas: jo nagrinėjamos bylos šalims Konstitucinio Teismo nutarimas sukelia *ex tunc* padarinius [10]. Pasak V. Staugaitytės, ši išimtis gali būti suvokiama plačiau: kadangi Konstitucinio Teismo kontrolė yra *erga omnes*, tai jo aktai, kuriais tam tikras teisės aktas pripažįstamas nekonstituciniu, turėtų būti taikomi visose nebaigtose bylose, taip pat visuose nebaigtuose ar net nepradėtuose vykdyti sprendimuose ir kai kuriais kitais atvejais, kai teismai taiko teisę (atnaujinant bylas ir kt.) [11].

Konstitucijoje nėra tiesiogiai numatyta jokių teisinių priemonių, kurios leistų išvengti teisinio vakuumo ar kitų nepageidautinų padarinių, galinčių kilti dėl staigaus Konstitucijai prieštaraujančių normų pašalinimo iš teisės sistemos, tad problemos sprendimo būdą teko surasti Konstituciniam Teismui – jis nusprendė atidėti ne ydingų teisės normų galios netekimo terminą, kaip daro daugelio valstybių konstituciniai teismai, o savo nutarimo oficialų paskelbimą ir įsigaliojimą. Pirmą kartą tai buvo padaryta 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimu [12], priimtu išnagrinėjus bylą dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo nuostatų konstitucingumo. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jis turi įgaliojimus, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, spręsti, kada turi būti oficialiai paskelbtas jo nutarimas. Beje, kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad nutarimai, susiję su žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsauga, visais atvejais oficialiai

skelbiami nedelsiant. Pripažinęs prieštaraujančiomis Konstitucijai kai kurias Vietos savivaldos įstatymo nuostatas, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jos yra sistemiskai susijusios su daugeliu kitų šio įstatymo nuostatų, tad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų vietos savivaldos teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo veikimą ir valstybės valdymą. Atsižvelgdamas į tai, kad šiam teisinio reguliavimo vakuui pašalinti reikalingas tam tikras laikas, Konstitucinis Teismas nustatė, kad nutarimas „Valstybės žiniose“ oficialiai skelbtinas praėjus dviem mėnesiams nuo jo paskelbimo viešame Konstitucinio Teismo posėdyje.

Konstitucinis Teismas savo 2005 m. sausio 19 d. nutarime [13] išdėstė išsamesnius nutarimų įsigaliojimo atidėjimo motyvus: „Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo oficialų paskelbimą, jeigu tai būtina, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti tas *lacunae legis*, kurios atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes. Konstitucinio Teismo nutarimo (*inter alia* nutarimo, kuriuo tam tikras įstatymas (jo dalys) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurie galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojūt.“

Antrą kartą savo nutarimo oficialų paskelbimą Konstitucinis Teismas atidėjo išnagrinėjęs bylą dėl kompensacijų už valstybės išperkama nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat garantijų ir lengvatų, numatytų Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai [14]. Pripažinęs prieštaraujančiomis Konstitucijai šio įstatymo nuostatas, pagal kurias nustatyti kompensacijų dydžius, mokėjimo tvarką ir terminus buvo pavesta Vyriausybei, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jeigu šis nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, šios nuostatos nuo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos negalėtų būti taikomos ir atsirastų tokių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą teisinio reguliavimo neapibrėžčių bei teisinio reguliavimo spragų, dėl kurių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas būtų iš esmės sutrikdytas, gal net laikinai nutrūktų. Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymą atitinkamai pakeisti ir (arba) papildyti taip, kad jo nuostatos atitiktų Konstituciją ir kad nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas nebūtų sutrikdytas ar sustabdytas, kad jis nenutrūktų, – kad valstybė galėtų tinkamai, laiku įvykdyti savo prisiimtus įsipareigojimus, šis procesas turi vykti nuosekliai ir nepertraukiamai. Oficialų savo nutarimo paskelbimą „Valstybės žiniose“ atidėdamas iki 2005 m. gruodžio 30 d. Konstitucinis Teismas šioje byloje atsižvelgė ne tik į tai, kad įstatymų pakeitimams padaryti reikia tam tikro laiko, bet ir į tai, kad valstybės finansinių įsipareigojimų asmenims, kuriems nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą yra atkuriamos mokant pinigines kompensacijas, vykdymas yra susijęs su valstybės biudžeto sudarymu ir atitinkamu valstybės finansinių išteklių persikirstymu.

Tokia praktika sulaukė įvertinimo nacionalinėje teisės literatūroje. Antai V. Staugaitytė pabrėžė: „Lietuvoje tol, kol Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra įsigaliojęs (jo oficialus paskelbimas ir įsigaliojimas atidėtas), jis teisine prasme neįpareigoja įstatymų leidėjo imtis atitinkamų legislatyvinų veiksmų. Atidėdamas savo nutarimo oficialų paskelbimą Konstitucinis Teismas tik suteikia įstatymų leidėjui galimybę savo *iniciatyva* suderinti teisinį reguliavimą su Konstitucijos reikalavimais ir taip „užbėgti už akių“ teisiniams padariniams, kurie kiltų įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui“ [15].

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime konstatavo, jog oficialiai paskelbus šį Konstitucinio Teismo nutarimą nuo jo oficialaus paskelbimo dienos Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) straipsniai (jų dalys), kurie šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu yra pripažinti

prieštaraujančiais Konstitucijai, negalės būti taikomi, jog gali būti sutrikdytas Konstitucijoje nustatytas teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų procesas ir, kad to būtų išvengta, įstatymų leidėjui kyla pareiga nedelsiant užpildyti susidariusį teisinio reguliavimo vakuumą. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad minėtas teisinio reguliavimo vakuumas gali būti visiškai likviduotas tik Seimui padarius atitinkamus Teismų įstatymo pakeitimus ir (arba) papildymus, paisant Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinės sampratos, kitų Konstitucijos nuostatų (*inter alia* atsižvelgiant į šiame Konstitucinio Teismo nutarime, kituose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktą jų aiškinimą). Jeigu tam prireiktų daugiau laiko, Seimui kyla pareiga įstatymu nustatyti laikiną teisinį reguliavimą, kuriuo remiantis, atsižvelgiant į šiame Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinio statuso, įgaliojimų bei sudarymo tvarkos sampratą, kitas Konstitucijos nuostatas, būtų sudaryta minėta laikina speciali teisėjų institucija. Ji turėtų turėti įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tol, kol įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į šiame Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinio statuso, įgaliojimų bei sudarymo tvarkos sampratą, kitas Konstitucijos nuostatas, šiuos santykius reglamentuos pataisytame Teismų įstatyme. Tačiau šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimas nebuvo atidėtas.

IV. Konstitucinio Teismo aktų vykdymas

Svarbu pabrėžti tai, kad Konstitucinio Teismo aktai, kuriais ginčijami teisės aktai pripažįstami neprieštaraujančiais Konstitucijai, neturi būti kaip nors ypatingai vykdomi. Jie gali būti laikomi „besirealizuojančiais“ [16]. Toks aiškinimas ypač tinkamas, jeigu Konstitucinio Teismo aktų galia ir poveikis yra siejama tik su jų rezoliucine dalimi. Kita vertus, minėta, kad Konstitucinio Teismo aktai įpareigoja visus subjektus ne tik savo rezoliucinėmis dalimis, bet ir motyvais. Konstitucinis Teismas kartais leidžia įstatymų leidėjui ar kitiems teisėkūros subjektams susivokti, kad reikia pakeisti „nekokrektišką“, net „stokojantį konstitucinio pagrindo“ teisinį reguliavimą, kuris nėra pripažįstamas nekonstituciniu, arba tiesiog leidžia sau „švelniai pagrūmoti“ [17].

Sudėtingesnė situacija būna tada, kai reikia vykdyti Konstitucinio Teismo aktus, kuriais teisės aktai buvo pripažinti nekonstituciniais. Paprastai nekonstitucinius teisės aktus reikia šalinti iš teisinės sistemos (juos šalina nekonstitucinį teisės aktą priėmusios institucijos), nors, K. Lapinsko nuomone, Konstitucinio Teismo nutarimu faktiškai yra nutraukiama nekonstituciniu (neteisėtu) pripažinto teisės akto galia ir teisiniais padariniais tai prilygsta jo panaikinimui [18]. Kita vertus, šiuo atveju gali susidaryti teisinio reguliavimo spragų, net vakuumas, todėl Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais ginčijami teisės aktai buvo pripažinti nekonstituciniais, privalo būti vykdomi priimant naujus, Konstituciją atitinkančius teisės aktus. Didžiulė problema yra ne ta, kad reikia formaliai pataisyti teisinį reguliavimą, pripažintą nekonstituciniu, o ta, kad kartais Konstitucinio Teismo sprendimai gali „reikalauti“ gana skubiai numatyti valstybės biudžete lėšų, kad būtų įgyvendinti valstybės įsipareigojimai savo piliečiams [19].

V. Vietoj išvadų

Konstitucinio Teismo aktų poveikis teisinei sistemai yra ypatingas. Šiais aktais teisinė sistema apvaloma nuo nekonstitucinių teisės aktų, be to, Konstitucijai yra „įpučiama gyvybės“. Maža to, Konstitucinio Teismo aktai turi Konstitucijos galią, jie yra *erga omnes* poveikio, dėl kurio integruojama visa teisinė sistema, taip pat – dėl Konstitucijos konstituojamų vertybių – visuomenė ir valstybė. Be to, Konstitucinio Teismo aktais kartais yra įsiterpiama į įvykusių santykių sritį (*ex tunc* poveikis) – jie paprastai siejasi su siekiu veiksmingiau užtikrinti teisės vertybes, kurių svarbiausios yra žmogaus teisės.

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. – *Ibid.*, 2004, Nr. 181-6708.

3. Žr. Jarašiūnas E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas, arba L. Favoreu „Konstituciniai teismai“ / Favoreu L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 11–12.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

5. Stačiokas S. Pasiruošimas stojimui į ES: Konstitucinio Teismo praktikos tarptautinis ir lyginamasis aspektai. – *Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija*. Seminaro medžiaga. 1999 06 29–30 d. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 34–42.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

7. Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. – *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41), p. 8–32.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“. – *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

9. Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos. – *Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos = Orzeczenia instytucji nadzoru konstytucyjnego – problemy związane z ich charakterem prawnym, mocą oraz realizacją*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1997, p. 43–54; Lapinskas K. Acts of the Constitutional Court. – Jarašiūnas E. et al. *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 171–201.

10. Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. – *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3 (41), p. 8–32.

11. Staugaitytė V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. – *Jurisprudencija*, 2005, t. 77 (69), p. 65–81.

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Ibid.*, 2005, Nr. 9-289.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) bei 2 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) ir dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat valstybės garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) bei 2 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Ibid.*, 2005, Nr. 152-5605.

15. Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. – *Jurisprudencija*, 2006, t. 2 (80), p. 100–111.

16. Stačiokas S. Ispolnenie postanovlenij Konstitucionnogo Suda Litovkoj Respubliki. – *Konstitucionnoe pravo: vostočnoevropejskoe obozrenie*. Moskva: Institut prava i publičnoj politiki, 2002, No 3 (40), s. 46–48.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies (2002 m. birželio 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Mažeikių rajono apylinkės teismo prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio 8 dalis (2002 m. birželio 4 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 146-5332.

18. Lapinskas K. Acts of the Constitutional Court. – Jarašiūnas E. et al. *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 171–201.

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) bei 2 dalies (1999 m. gruodžio 23 d. redakcija) ir dėl Lietuvos Respublikos kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat valstybės garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 1 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) bei 2 dalies (2003 m. spalio 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 152-5605.